

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΣΙΟΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1947

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ROGER MILLIEX

ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΙΔΕΩΝ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ*

Β— Η ΝΕΑ ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΟΚΡΑΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

"Αν υπάρχει μία μη μαρξιστική ομάδα, που από πολύ νωρίς πρόσεξε και παρακολούθησε με κατανόηση τη μαρξιστική κίνηση, είναι η ομάδα των πρωτοπόρων πνευματοκρατών (spiritualistes). Έχει για δργανό της το περιοδικό «Πνεύμα» και το φιλοσοφικό της σύστημα ονομάζεται personnalisme (προσωποκρατία). Είναι χριστιανικής εμπνευσης και αναπτύχθηκε κυρίως από τον Emmanuel Mounier, διευθυντή του περιοδικού και όλοκληρης της κίνησης. Σήμερα αποτελεί, μέσα στη Γαλλία και έξω από αυτή, μία πραγματική πνευματική οικογένεια. Έπειδή η κίνηση αυτή είναι λιγώτερο γνωστή στην Ελλάδα, θεωρώ απαραίτητο να πω μερικά λόγια πάνω στο ιστορικό της.

Τό καλοκαίρι του 1932, δεκαπέντε νέοι Γάλλοι βρίσκονταν μαζεμένοι σ' ένα όρεινό καταφύγιο. Ανάμεσά τους υπήρχαν χριστιανοί, σοσιαλιστές και άλλοι που δεν ανήκαν τότε σε καμιά παράταξη. Εκείνο που είχαν κοινό μεταξύ τους, ήταν ότι όλοι ήταν νέοι που γνώρισαν την κρίση του 1929, την εποχή των κράχ της Νέας Υόρκης, καθώς και τις πρώτες ναζιστικές παρελάσεις στους δρόμους της Νυρεμβέργης. Γνώριζαν λοιπόν καλύτερα από κάθε άλλον την άρρώστια της εποχής τους. Δυό εξηγήσεις τους είχαν δοθεί για την κρίση. Ή κάθε μία πρότεινε και ένα διαφορετικό τρόπο θεραπείας. Εκείνοι που έβλεπαν στην κρίση ένα ηθικό πρόβλημα έλεγαν: πρόκειται για μία ηθική κρίση του ανθρώπου, για μία κρίση των αξιών· πρέπει ο άνθρωπος ο ίδιος ν' αλλάξει. Οι άλλοι, οι μαρξιστές, έλεγαν: είναι μία οικονομική κρίση κοινωνικής οργάνωσης: είναι το οικονομικό σύστημα που πρέπει ν' αλλάξει. Ή κάθε μία από τις δυό αυτές απαντήσεις, χωριστά παρμένη, δεν ικανοποιούσε τους νέους αυτούς που αισθάνονταν ότι δε μπορεί να χωρίζει κανείς, δίχως κίνδυνο, τό σώμα από την ψυχή, τη σκέψη από τη δράση, τη σοφία από την τεχνική. Γι' αυτούς, η κρίση ήταν ταυτόχρονα οικονομική και

πνευματική. Ή ανανέωση, έπρεπε κι' αυτή να είναι οικονομική και πνευματική. Για να διακηρύξουν στον κόσμο τούτη την καινούργια τους πίστη, τρεις από αυτούς, ο Emmanuel Mounier, ο Georges Izard και ο André Deléage, ίδρυσαν τό περιοδικό «Πνεύμα».

Άνοιχτό σε όλους εκείνους, πιστούς και μη πιστούς, που προσπαθούσαν να παλαίψουν με τό χάος που βασίλευε και να δημιουργήσουν μία καινούργια τάξη που να στηρίζεται στην πρωταρχικότητα των πνευματικών αξιών, τό «Πνεύμα» σχημάτιζε ένα σταυροδρόμι όπου συναντιούνταν πολλές πνευματικές κατευθύνσεις, ιδιαίτερα η κατεύθυνση του γαλλικού σοσιαλισμού και του χριστιανισμού, του ανανεωμένου από τον Reguy, τον Jacques Maritain και τον Berdiaef. Έπειδή οι πνευματικές αξίες είχαν τόσο σοβαρά κλονισθεί από τό σημερινό χάος και από τους αντιπρόσωπους της παλιάς ηθικής, πριν από κάθε άλλη δουλειά οι καινούργιοι απόστολοι του «Πνεύματος» έπρεπε να ξεκαθαρίσουν τον πνευματικό όριζοντα. Ήταν ή περίοδος των μεγάλων ειδικών τευχών των αφιερωμένων στη μελέτη της ιδιοκτησίας, της αρχής, της γυναίκας, ή περίοδος των μανιφέστων του Emmanuel Mounier.

Όστόσο, ή θεωρητική αυτή προσπάθεια δεν ήταν μία προσπάθεια χωρίς δυσκολίες, αφού άνοιγε ένα διπλό άγώνα σε δυό αντίθετους τομείς και αντιτάσσονταν, όπως διακήρυττε τό μανιφέστο του «Πνεύματος», ταυτόχρονα στον καπιταλιστικό ύλισμό που ζητεί να υποτάξει κάθε ανθρώπινη αξία στις αξίες του χρήματος, στο φιλελεύθερο άτομικισμό που άνοίγει τό δρόμο στον καπιταλισμό, στη φασιστική ψευτοπνευματοκρατία που όρθώνει τό κράτος αντίκρου στο άτομο και τοποθετεί τον άρχηγό του υπέρνω κάθε δικαιοσύνης, στις μορφές του μαρξισμού που ξεχνούν τον προσωπικό άνθρωπο για να παραδεχτούν μόνο τον κοινωνικό και που έχουν την άξίωση να επιβάλουν στις συνειδήσεις και στα ήθη έναν ύλισμό έπιστημονικής προέλευσης, και, τέλος, στο είδος αυτής της ιδεαλιστικής

* Βλ. τό προτελευταίο τεύχος.

πνευματοκρατίας, της καθαρά θεσματικής και απόκοσμης, της στενά δεμένης με τις ανέσεις του πλούτου, που πρόδωσε το κυριώτερο καθήκον του πνεύματος, που είναι: «Νά είναι κανείς παρών στον κόσμο και νά αφιερωθεί σ' ένα έργο». Μά όλη αυτή η πολεμική ήταν, ακόμα, άρνητική. Η θετική συνεισφορά του «Πνεύματος» στο θεωρητικό επίπεδο ήταν η προσπάθειά του νά δώσει ταυτόχρονα μετ' αυτή στην ελεύθερη ατομική προσωπικότητα και στην κοινωνική ολότητα.

Μά τί είναι μια ανθρώπινη προσωπικότητα; Αντιτάσσοντας την στο επιδερμικό και αντικατάστησιμο άτομο, το «Πνεύμα» διακήρυττε: «Μια ανθρώπινη προσωπικότητα δεν είναι μόνο ένας οικονομικός μηχανισμός καλά προσαρμοσμένος, ή μια ζωή σε όλη της την ένταση είναι ακόμα ένα κέντρο ελευθερίας και στοχασμού, δημιουργίας και αγάπης. Είναι μια πρωτότυπη κλίση που ή κοινωνία πρέπει νά την αναπτύξει σε όλη της την πρωτοτυπία.» Μια τέτοια προσωπικότητα έχει άπειρη αξία. Γιατί, όπως μάς διδάσκει ή χριστιανική θεολογία, ή κάθε ψυχή είναι αντικείμενο μιας απέραντης αγάπης από τό μέρος του θεού, άφοδ, για νά επαναλάβουμε την περίφημη φράση του Pascal, ό Χριστός έχυσε γι' αυτήν και από μία ξεχωριστή σταγόνα αίματος. Όμως, ή βαθεία αυτή προσωπικότητά μας, που έχει ανάγκη από μίαν έσωτερική ζωή για νά μπορέσει νά αναπτυχθεί σύμφωνα με τόν έαυτό της, δεν είναι ένας κόσμος κλειστός, περιορισμένος στον έαυτό του, αλλά αναπτύσσεται πραγματικά στο κέντρο μιας ολότητας, χάρη στο δόσιμο του έαυτού της, στην ενεργό δράση της, στην εϋθύνη που παίρνει και στή συμμετοχή της σ' έναν άγωνα. Για τό λόγο αυτό πρέπει νά ζητήσουμε ένα νέο τόπο ολότητας που νά μπορεί νά μπει στην ύπηρεσία της προσωπικότητας για νά την ελευθερώσει και νά την αναπτύξει.

Η σύντομη αυτή επισκόπηση της προσωπικότητας είναι αρκετή για νά μάς κάνει νά καταλάβουμε την πρωτοτυπία των θέσεων της φιλοσοφίας αυτής, που έκφράζουν ένα μέρος από τις πραγματικές ανάγκες της σκεπτόμενης γαλλικής νεολαίας. Οι θέσεις αυτές παρουσιάζουν μία συνθετική προσπάθεια, που βάζει για σκοπό της νά σώσει ολόκληρο τόν άνθρωπο. Ο Kierkegaard έγραψε ότι υπάρχουν δυό είδων τρέλλες: Η τρέλλα αύτων που παίρνουν τόν έξωτερικό κόσμο για όνειρο και ή τρέλλα εκείνων που παίρνουν τόν έσωτερικό για ένα κενό γιομάτο άέρα. Ο σύγχρονος άνθρωπος κινδυνεύει ταυτόχρονα από τις δυό αυτές τρέλλες και ή προσωπικότητα βάζει για σκοπό νά τις πολεμήσει και τις δυό. Αντίθετα στην πρώτη, που είναι ή ιδεαλιστική

τρέλλα, ή ύποκειμενική, που κάνει τόν άνθρωπο νά είναι άπών από τόν κόσμο και νά χάνεται μέσα σ' όνειρο, ή προσωποκρατία αναγνωρίζει την όρθότητα και την ύγεια της μαρξιστικής αντίδρασης. Θέλει κι' αυτός νά οδηγήσει τόν άνθρωπο ανάμεσα στους ανθρώπους «που τρώνε ψωμί», όπως έλεγε ό Ησίοδος και όπως τό ξαναλέει ό Roger Garaudy. Θέλει κι' αυτός νά δώσει στον άνθρωπο αυτό που ό Nietzsche όνόμαζε «αίσθηση της γής», την αίσθηση του άποκαταστημένου σώματος — «του άδελφού μας σώματος», όπως έλεγε ό St Francois d'Assise και που ό Peguy αναπολεί με τόση δροσιά όταν μιλά για τους γάμους «του Κυρίου σώματος με τη νεαρή Κυρία του», δηλαδή την αίσθηση του έξωτερικού κόσμου, των ανθρώπινων συνθηκών, της κάθε μιας τεχνικής, της Ιστορίας, τέλος με δυό λόγια την αίσθηση του ένσαρκωμένου πλάσματος. Μαχητικός χριστιανισμός, τουλάχιστο στον Mounier, ή προσωποκρατία πολεμά την άποσάρκωση, τό ξεζωνάνεμα των χριστιανικών αξιών σε μία χριστιανωσύνη που άγωνιά και που αισθάνεται ότι ή Ιστορική της κατάπτωση έχει ανάγκη από μία ριζική ανανέωση. Άλλά ταυτόχρονα ή προσωποκρατία πολεμά την παραφροσύνη «του πράγματος», παραφροσύνη που κάνει τόν άνθρωπο νά χάνεται μέσα στα πράγματα και νά παύει νά είναι παρών για τόν έαυτό του, νά σκληρύνεται και νά πετρώνει θέλοντας νά οργανώσει την ύλη. Αντίκρου στο δεύτερο αυτό είδος πειρασμού, στο δεύτερο αυτό είδος άπειλής άκρωτηριασμού του ανθρώπου, ή προσωποκρατία όρθώνει την αξία της άυτςσυγκέντρωσης, της πνευματικής όργάνωσης, της έσωτερικότητας, που κάνουν τόν άνθρωπο νά μπορεί μία στιγμή νά ξεχνά τά πράγματα και νά ξαναβρίσκει όλη του την έλαστικότητα και τη δροσιά. Έτσι ή προσωποκρατία μάς φαίνεται ότι άποτελεί: «Μία ολοκληρωτική προσπάθεια κατανόησης και ξεπεράσματος του συνόλου της κρίσης που περνάει ό άνθρωπος στον 20ό αιώνα.»

Για λίγον καιρό ή θεωρητική αυτή προσπάθεια, ή ποτισμένη από μία διάθεση άγνότητας και άπολυτότητας, άπασχόλησε άποκλειστικά τους άγωνιστές του «Πνεύματος». Γρήγορα όμως, και κυρίως από τό 1934, κάτω από την πίεση των έξωτερικών και των έσωτερικών γεγονότων, οι άγωνιστές αυτοί κατάλαβαν ότι έπρεπε νά πάρουν μία στάση πιο συγκεκριμένη, που νά μπορεί νά δώσει πιο άπτά άποτελέσματα. Η προσωποκρατία δεν ήταν, ούτε είναι, μία πολιτική ομάδα. Στή Γαλλία, τουλάχιστο, μένει ακόμα τό σταυροδρόμι όπου μπορούν νά συναντηθούν άνθρωποι που ανήκουν σε διαφορετικές πολιτικές ομάδες, μά που ώστόσο ζούν σ' ένα κοινό κλίμα πνευματικότητας και άνθρωπισμού. Στο τεύχος του 'Οκτωβρίου

βρίου του «Πνεύματος» διαβάζω, λόγου χάρη, την παρακάτω δήλωση: «Δέν φέρνουμε μιὰ δική μας πολιτική λύση, ἀλλά ἔχουμε καθήκον νὰ διατηρήσουμε, μέσα σὲ ὅλες τὶς καταστάσεις, τὸν ἀπόλυτο χαρακτήρα τῆς βασικῆς μας ἀπαιτήσεως ποὺ εἶναι νὰ ἐνεργοῦμε παντοῦ πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς μεγαλύτερης πραγματικῆς ἐλευθερίας τοῦ μεγαλύτερου δυνατοῦ μέρους τῶν ἀνθρώπων». Ἐξάλλου τὸ νὰ μείνει κανεὶς ἔξω ἀπὸ τὴ σύγκρουση ἦταν ἀδύνατο, γιατί τότε θὰ ἦταν σὰν νὰ ἤθελε νὰ καταδικάσει τὸν ἑαυτό του νὰ διατηρήσει τὴ στάση τῆς ἀπουσίας, τοῦ ξαναμασήματος τῶν παλιῶν, καὶ τῆς φύγης ποὺ τόσο πολέμησε στὸν καθαρὰ θεαματικὸ ἰδεαλισμὸ. Κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν γεγονότων ποὺ ὀνομάζονταν 6 Φεβρουαρίου 1934 — Λαϊκὸ Μέτωπο — Ἐμφύλιος πόλεμος τῆς Ἰσπανίας — Μόναχο — Βισῦ — ὁ πνευματικὸς αὐτὸς κύκλος κατάλαβε ὅτι ἔπρεπε νὰ πάρει μιὰ θέση καὶ τὸ ἔκανε ὄχι μὲ τὴ βεβαιότητα τῶν πολιτικῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγωνία μιᾶς σκέψεως ποὺ θέλει νὰ εἶναι, ταυτόχρονα, ἀποτελεσματικὴ μέσα στὸ σχετικὸ καὶ πιστὴ στὸ ἀπόλυτο. Αὐτὸ βέβαια δέν τὴν ἐμπόδισε, χάρη στὸ ἀλάνθαστο ἐνστικτὸ τῆς, νὰ πηγαίνει κάθε φορὰ μὲ τὸ μέρος τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ «Πνεῦμα» ἔγινε λοιπὸν, στὸ διάστημα τοῦ πολέμου, ἕνας ἀπὸ τοὺς συνασπισμοὺς τῆς ἀντιφασιστικῆς ἀντίστασης. Βγήκε, πρῶτα, στὴ Νότια ζώνη (μὴ κατεχομένη Γαλλία) μεταξὺ 1940 - 1941 σὲ μερικὰ τεύχη, ποὺ ἀποτελέσαν ἕνα σημαντικὸ κέντρο πνευματικῆς ἀντίστασης. Μὲ τὴν κατάλληλη χρησιμοποίηση μιᾶς καμουφλαρισμένης πολιτικῆς, μὲ ἄρθρα γιομάτα ἀπὸ κρυφὰ ὑπονοούμενα καὶ μὲ τὴν ὑπογράμμιση τῶν ἐπεμβάσεων τῆς τότε λογοκρισίας, πρόσφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες. Ἡ ἀντίσταση τῆς Ἑλλάδας στὸν Ἄξονα ὑπογραμμίζοταν «μὲ τρόπο», ὅπως λέν καὶ οἱ Ἕλληνες. Τέλος ἡ λογοκρισία ἔχασε τὴν ὑπομονή της καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ «Πνεύματος» ἀπαγορεύτηκε. Τότε οἱ συνεργάτες του σχημάτισαν διαφορὲς ομάδες σπουδῶν μέσα στὴν κίνηση τῆς ἀντίστασης τῆς Νότιας ζώνης. Σχεδὸν ὅλοι γνώρισαν τὴ φυλακὴ καὶ τὸ στρατόπεδο συγκέντρωσης, χωρὶς νὰ ἐξαιρεθεῖ οὔτε αὐτὸς ὁ Emmanuel Mounier, ποὺ τὸν ἐπίασαν στὴ Γρενόβλη μὲ τὴν ἔξοχη κατηγορία: «Πνευματικὸς ἡγέτης τῆς Ἀντίστασης».

Σήμερα τὸ «Πνεῦμα», ποὺ εἶναι στερεω-

μένο πάνω σὲ δέκα τέσσερα χρόνια στοχασμοῦ, προσπαθειῶν, φιλικῶν δεσμῶν καὶ θυσιῶν, εἶναι πιά μεγάλη ἐπιθεώρηση ποὺ τετραπλασίασε τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀντιτύπων τῆς καὶ αὐξήσε σημαντικὰ τὸ κοινὸ της. Τὸ δίχτυ τῶν στοχαστῶν καὶ τῶν ἀγωνιστῶν ποὺ τὴν ζωντανεύουν ἔγινε πιά πυκνὸ. Στους παλαιότερους ποὺ ὀνομάζονται Mounier, Jean Lacroix, Touchard, Madaule, καινούργια ὀνόματα προστέθηκαν, ὅπως τοῦ Joseph Ronan καὶ τοῦ Francois Goguel. Ἡ προσωποκρατία, ποὺ εἶναι ἡ μαχητικὴ πρωτοπορία μιᾶς σκέψεως ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ χριστιανισμὸ καὶ ποὺ συχνὰ ἀνήκει σ' αὐτόν, ὅμως ἕνα χριστιανισμὸ ξαναζωντανεμένο, πιά ἀνδροπρεπῆ καὶ ἀνανεωμένο ἀπὸ τὴν αὐτοκριτικὴ, τὴν κοινωνικὴ πείρα καὶ ἀπὸ τὴν καθαρὴ καὶ ἀνοιχτὴ προσχώρηση σὲ ὄλους τοὺς τίμιους ἀγῶνες, ἔχει εἰσχωρήσει παντοῦ. Γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε παρὰ ἕνα παράδειγμα, καὶ χωρὶς ἴσως νὰ τὸ ξέρει συνειδητὰ καὶ ὁ ἴδιος, εἶναι ἕνα μῆνυμα προσωποκρατίας ποὺ μᾶς ἔχει ἀφήσει ὁ St Exupéry στὸ βιβλίο του «Πολεμικὸς πιλότος», πρὶν νὰ ἐξαφανισθεῖ ὁ ἴδιος, πιλότος αὐτοῦ τοῦ πολέμου.

Μὲ τὸν πόλεμο, ἡ προσωποκρατία ἀπλώθηκε στὴν Εὐρώπη, στὴν Ἑλβετία ὅπου εἶχε ἤδη τοὺς ἀντιπροσώπους της, στὴ Γιουγκοσλαβία ὅπου ἐνσωματώθηκε στὴν ἐθνικὴ ἀντίσταση, στὴν Πολωνία ὅπου τὸ «Μανιφέστο τῆς προσωποκρατίας» τοῦ Emmanuel Mounier, ποὺ μεταφράστηκε στὸ διάστημα τῆς κατοχῆς καὶ ἔγινε ἀποδεκτὸ ἀπὸ τοὺς κύκλους τῆς ἀντίστασης, στὴν Ὁλλανδία ὅπου, ἀφοῦ ἐγκλιματίστηκε σ' ἕνα στρατόπεδο ὁμήρων καὶ ἀναπτύχθηκε στὴν παράνομη δράση, παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἔδωσε ζωὴ σὲ μιὰ πολιτικὴ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωση ποὺ βρίσκεται σήμερα στὴν ἐξουσία. Τέλος, μᾶς ἀναφέρουν τὴν ἀγγλικὴ ἐπιθεώρηση «Μεταλλαγὴ» (Transformation) ποὺ δίνει μιὰ ποιητικὴ ἔκφραση στὶς θέσεις αὐτῆς τῆς προσωποκρατίας.

Αὐτὴ εἶναι ἡ σημερινὴ θέση τῆς δεύτερης πνευματικῆς οἰκογένειας, ποὺ μὲ τὰ δικά της μέσα, ποὺ ξεπερνοῦν τὴν ἄμεση δράση, θέλει κι' αὐτὴ νὰ ἐργασθεῖ γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φιλοδοξία της εἶναι νὰ ἀσκήσει, ὅπως λέει ὁ Mounier, «μιὰν ἐνέργεια χημικῆς κατάλυσης στὴν ἐπανάστασις τοῦ 20οῦ αἰῶνα.»

Στὸ ἐρχόμενο τεύχος: Ἡ νέα Γαλλικὴ Σχολὴ τοῦ Ὑπαρξισμού.

Μεταφρ. Μ.